

Utgivare: *Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet*

Text © Upphovsrätt för enskilda kapitel innehas av respektive kapitelförfattare

Denna text är licensierad under CC BY-NC-ND, Erkännande-Ickekommersiell-IngaBearbetningar. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed sv>) Enligt licensen får verket spridas utan att tillstånd behövs, men bara i icke-kommersiella sammanhang. Verket får inte bearbetas och den som sprider verket måste ange dess upphovsperson.

Om inget annat anges, omfattas inte bilder och foton av denna licens. Användning av dessa kräver tillstånd från respektive upphovsrättsinnehavare.

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.348.c798>

Att skriva idéhistoria

ISBN: 978-91-8104-800-1 (tryck)

ISBN: 978-91-8104-801-8 (e-bok)

Ugglan 21

Lund Studies in the History of Ideas and Sciences

ISSN 1102-4313 (tryck)

ISSN 2004-867X (e-bok)

Vid citering: Bruno Hamnell & Frits Gåvertsson, "Inledning", i *Att skriva idéhistoria* (Lund: Lunds universitet, 2026), <https://doi.org/10.37852/oblu.348.c798>

Information om *Ugglan: Lund Studies in the History of Ideas and Sciences* finns här: <https://www.ht.lu.se/serie/41/>

Inledning

Bruno Hamnell & Frits Gävertsson

Idéhistoriker intresserar sig för hur människans föreställningar om sig själv, samhället, naturen och universum har förändrats över tid i samspel med samhället och andra historiska förändringar. Idéhistoria innefattar därför bland annat filosofins, politikens, vetenskapernas, teknikens, estetikens, livs- och världsåskådningarnas historia.¹

Hur man i praktiken bedriver idéhistorisk forskning lärs huvudsakligen ut inom ämnets teori-, metod- och uppsatskurser. Kurslitteraturen som används är dock ofta skriven av och för historiker. Den är bra på många sätt, men som idéhistoriker ser vi ett par problem: Exempelen som används i böckerna ligger ibland långt från vad idéhistoriker forskar om, vilket riskerar att göra studenter i idéhistoria osäkra på sin ämnesidentitet. Därtill riskerar skillnaderna mellan ämnena att suddas ut. Även i *Historia som kunskapsform*, som är skriven av två idéhistoriker görs ingen skillnad mellan

---

¹ Vi använder genomgående kortformen ”idéhistoria” i stället för den ursprungliga beteckningen ”idé- och lärdoms historia”, som fortfarande används vid vissa lärosäten. För en introduktion till fältet lärdoms historia, se Matthew Norris kapitel i denna antologi. För andra presentationer av ämnet och dess historia, se Svante Nordin, *Varför idéhistoria? En ämnesintroduktion för nya studenter* (Lund: Studentlitteratur, 2011); samt Nils Andersson och Henrik Björck (red.), *Idéhistoria i tiden: perspektiv på ämnets identitet under sjuttiofem år* (Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2008). För en diskussion om hur svensk idéhistoria skiljer sig från internationella motsvarigheter, se Anton Jansson, ”Things Are Different Elsewhere: An Intellectual History of Intellectual History in Sweden”, *Global Intellectual History* 6, nr 1 (2021): 83–94, <https://doi.org/10.1080/23801883.2019.1657634>.

historie- och idéhistorieämnet.² Trots att överlappningarna mellan ämnena är många, och trots att forskare rör sig mellan dem och trots att gränsdragningar inte alltid är meningsfulla, finns det ändå generella skillnader i vilken typ av problem och vilken typ av material ämnena riktar uppmärksamheten mot och hur de går till väga i sina analyser.

Idéhistoria etablerades i Sverige 1932 med inrättandet av en professur vid Uppsala universitet och grundandet av en av världens äldsta vetenskapliga tidskrifter i ämnet: *Lychnos: Årsbok för idé- och lärdomshistoria*, utgiven av Lärdomshistoriska samfundet. Till skillnad från i många andra länder har idéhistoria i Sverige inte varit en underdisciplin till historieämnet, utan ett ämne i egen rätt. Det anser vi vara en styrka. Samtidigt inser vi att uppdelningen mellan ämnena skulle vara svår att försvara om gränserna och skillnaderna mellan dem suddas ut allt för mycket. Ett syfte med föreliggande antologi är därför att bidra till att bevara och utveckla idéhistorieämnets identitet, särart och särskilda kompetenser och praktiker. Samtidigt hoppas vi att även historiker och studenter från andra discipliner som vill anlägga idéhistoriska angreppssätt ska ha nytta av boken.

Vi har velat skapa en handbok som särskilt, men inte uteslutande, kan användas på teori-, metod- och uppsatskurser inom idéhistorieämnet. Det är dock ingen teoribok, även om vissa av bidragen har inslag av teori. Det är inte heller en metodbok i strikt bemärkelse. Det vill säga, det är inte en genomgång av en uppsättning enskilda metoder, även om ett par sådana avhandlas.³ Snarare är det en handbok i forskningspraktik som har till syfte att synliggöra den tysta kunskap som präglar mycket av forskningshantverket, såsom vad som utgör godtagbara studieobjekt och forskningsfrågor och vilka normer som gäller kring akademiskt skrivande. Vår förhoppning är att boken ska hjälpa studenter att arbeta mer analytiskt, metodiskt och reflekterande med sina uppsatser och övriga skriftliga uppgifter, samt att de

---

² Peter Josephson och Frans Lundgren, *Historia som kunskapsform* (Lund: Studentlitteratur, 2014).

³ Dock behandlas inte kontextualisering, som ofta sägs vara en ofrånkomlig metod inom idéhistoria, eftersom det redan finns en utmärkt metodbok om just detta. Se Staffan Bergwik, Linn Holmberg och Karin Dirke, red. *Konsten att kontextualisera: Om historisk förståelse och meningsskapande* (Stockholm: Stockholm University Press, 2022), <https://doi.org/10.16993/bbt>.

ska bli bättre på att identifiera vad som gör deras texter till specifikt idéhistoriska.

Bokens upplägg och innehåll

Boken består av tre delar. Texterna i den första delen behandlar allmänna och grundläggande aspekter av forskningsprocessen. I bokens första kapitel ger Bruno Hamnell tips och råd om hur man kan formulera en studies syfte och forskningsfrågor. Vidare skiljer han mellan tre idealtypiska angreppssätt – det problemorienterade, det kritiska och det argumenterande – som kan användas för att motivera varför en viss studie ska genomföras. Medan detta kapitel lägger tyngdpunkten på frågan om hur en studie kan motiveras utifrån dess samhällsrelevans, fokuserar det nästkommande – även det författat av Hamnell – på inomvetenskaplig relevans. Kapitlet är en praktisk guide i hur man kan gå till väga för att skriva den del av studien som brukar ges rubriken ”Forskningsöversikt” och som handlar om att visa vad den egna undersökningen tillför till det rådande forskningsläget. Även om exemplen i kapitlet är idéhistoriska tar det upp allmänvetenskapliga frågor.

Detsamma kan sägas om bokens tredje kapitel, skrivet av John Hennessey. Kapitlet har som utgångspunkt att akademiskt skrivande kan betraktas som ett eget språk med olika dialekter. Hennessey adresserar flera vanliga studentfrågor gällande referenshantering och akademiskt skrivande, som huruvida man bör skriva i första person, hur man citerar och hur man förhåller sig till tempus inom historievetskaperna.

Bokens andra del presenterar ett axplock av idéhistoriska arbetsmetoder. Även här kan dock metoderna som presenteras vara till nytta för andra än just idéhistoriker. Först ut är Ingrid Dunér som ger sin tolkning av den så kallade ”rumsliga vändningen”. Hon betonar att tänkande genom historien måste ses som *situerat* inte bara i tiden utan också i rummet. Dunér visar hur begrepp som ”plats”, ”rum” och ”arena” kan fungera som verktyg för att analysera idéers rörelse, förhandling, materialitet och relationella förutsättningar. På sätt förankras idéerna i konkreta kontexter.

Medan Dunérs kapitel handlar om att relatera studieobjektet till sammanhanget omkring det är nästa kapitel, av Alexander Johansson, en guide i hur man kan gå på djupet med att studera och förstå enskilda ord

och begrepp i historiska texter och samtidigt kartlägga de semantiska fält de ingick i. De läsarter Johansson presenterar är ämnade att undvika anakronistiska tolkningar genom att fokusera på vad en text kunde betyda i sin egen samtid.

I det följande kapitlet argumenterar Frits Gåvertsson för att visuellt material såsom till exempel illustrationer, måleri, och reklamaffischer utgör en viktig men ofta förbisedd källa till idéhistorisk förståelse. Kapitlet introducerar två likartade men kompletterande modeller för visuell analys.

Därefter visar Mathias Johansson och Emil Stjernholm på hur digitala metoder för textanalys kan användas inom idéhistoriska studier, trots att idéer vid första anblicken kan tyckas lämpa sig dåligt för kvantitativa undersökningar. Författarna introducerar begrepp som ”digitalhistoria” och ”fjärläsning” och presenterar verktyg som lämpar sig bra för den som vill arbeta med storskalig textbehandling och liknande metoder.

Bokens tredje och sista del tar fasta på att idéhistoriker (liksom många andra) ofta positionerar sig inom ett eller ett par forskningsfält. Det finns mängder av dessa – och de har ökat i snabb takt de senaste decennierna, varför det inte varit möjligt att täcka in alla. Urvalet består av ett par särskilt vanliga och relevanta fält för idéhistoriker: lärdomshistoria, vetenskapshistoria, medicinens idéhistoria, politisk idéhistoria, filosofihistoria och global idéhistoria. Med hjälp av dessa texter kan studenter som skriver uppsatser inom endera eller flera av fälten skaffa sig en överblick över dess centrala verk och tidskrifter, frågeställningar, metoder och begrepp. Sammantaget ger dessa texter en bild av hur mångfacetterat idéhistorieämnet är och hur viktigt det är att identifiera sitt eget forskningsfält.

I den tredje delens första kapitel understryker Matthew Norris vikten av lärdomshistoriska studier. Detta förstått som en gren av litteraturhistorien som undersöker den så kallade ”lärdä” litteraturen (facklitteratur). Lärdomshistoria är, enligt Norris, en livaktig tradition som behandlar ett rikt och till stora delar utforskat källmaterial, ofta från äldre tider och skrivet på latin.

Medan lärdomshistoriker generellt riktar fokus mot tiden före franska revolutionen, då olika vetenskapsgrenar ofta flöt in i varandra och samhällets lärdä kunde röra sig mellan fält som litteraturforskning, naturforskning, religion och politik, brukar fältet vetenskapshistoria rikta blicken mot

moderna tider, då vetenskapsbegreppet slog igenom. Nästa kapitel, av Ingrid Dunér och Jimmy Jönsson, behandlar just vetenskapshistoria, som presenteras som en forskningsinriktning som primärt, men inte uteslutande, studerar naturvetenskap i förflutna samhällskontexter. Förstått på detta sätt är vetenskapshistoria ett ämne som på senare tid kommit att inte bara undersöka de naturvetenskapliga disciplinernas och forskningsinstitutionernas interna tillkomst och utveckling, utan att även ta sig an bredare samhällsperspektiv och områden som miljöproblemens och expertrollens historia. Denna utveckling har lett till överlappningar med det tvärvetenskapliga fältet *Science and Technology Studies* (STS), eller teknik- och vetenskapsstudier, som analyserar interaktionen mellan teknik, vetenskap och samhälle.

Därefter ger Adam Furbring och Disa Runeby en introduktion till medicinens idéhistoria. Utöver en kort ämneshistorik, från traditionell medicinhistoria till medicinsk humaniora, föreslår Furbring och Runeby möjliga idéhistoriska angreppssätt på medicin med utgångspunkt i studieobjekt som begrepp, kroppen, aktörer, organisation, teknologier och mediering. Därutöver berör kapitlet en etisk reflektion om historiska aktörer och användandet av känsligt källmaterial.

I nästa kapitel skiljer Frits Gåvertsson på tre vida praktiserade ansatser inom filosofihistoria – traditionell filosofihistoria, idéhistorisk filosofihistoria, och filosofisk filosofihistoria – och argumenterar för att samtliga har sin plats inom den idéhistoriska forskningen. Alla tre arbetssätten, menar Gåvertsson, har också återverkningar på hur studier formuleras i termer av syftesbeskrivning, frågeställningar och målsättningar.

Hjalmar Falk och Anton Jansson ger sedan en inblick i fältet politisk idéhistoria, som inte bara innefattar det som hör till den erkända politikens etablerade domäner utan även inkluderar maktrelationer och idéer om det goda samhället. Falk och Jansson ger sin tolkning av hur politisk idéhistoria skiljer sig från politisk historia och politisk teori. Genom att introducera en rad inflytelserika angreppssätt (Cambridgeskolan, diskursanalys och begreppshistoria) slår författarna också ett slag för tanken att den idéhistoriska blicken på politiska fenomen kan bidra med fördjupad insikt i dagspolitiken, liksom i mänskliga förhållanden och livserfarenheter.

Antologins sista text, av John Hennessey, lyfter blicken bortom den egna nationen och det västerländska samhället och slår ett slag för vikten av globala perspektiv på idéers uppkomst, spridning, förändring, förvaltande och återverkan genom historien. Hennessey diskuterar utmaningar globala och transnationella perspektiv kan medförda och ger handfasta tips till studenter som önskar anlägga dem.

Tack

Att skriva idéhistoria har tillkommit vid avdelningen för idé- och lärdomshistoria, institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet. Förutom forskare vid avdelning har även forskare vid andra lärosäten och ämnen med specialkunskaper rekryterats för att bidra med texter på teman vi önskade ha med. Som redaktörer har vi gett författarna stor frihet i ämnesval och utformning av texten. Vi har dock haft återkommande arbetsseminarier under vilka vi diskuterat varandras framväxande texter och relationen dem emellan, vilket vi hoppas bidragit till en sammanhållen bok som täcker flera av de grundläggande frågor en student i idéhistoria konfronteras med under sitt uppsatsarbete. Detta hade inte varit möjligt utan alla medverkandes goda samarbete och de givande diskussioner vi haft under arbetets gång, därför vill vi som redaktörer rikta ett stort tack till bokens alla författare, men också till de kollegor som bidragit genom att läsa och kommentera bokens texter, trots att de själva inte medverkat som författare. Ett särskilt tack vill vi också rikta till de studenter som läst och kommit med feedback på de texter som under de senaste terminerna prövats i undervisningen. Boken har tillkommit med generöst stöd från Stiftelsen Erik och Gurli Hultengrens fond för filosofi vid Lunds universitet samt Stiftelsen makarna Ingeniör Lars Henrik Fornanders fond.

Referenser

- Andersson, Nils och Henrik Björck, red. *Idéhistoria i tiden: perspektiv på ämnets identitet under sjuttiofem år*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion, 2008.
- Bergwik, Staffan, Linn Holmberg och Karin Dirke, red. *Konsten att kontextualisera: om historisk förståelse och meningsskapande*. Stockholm: Stockholm University Press, 2022. <https://doi.org/10.16993/bbt>.
- Jansson, Anton. "Things Are Different Elsewhere: An Intellectual History of Intellectual History in Sweden." *Global Intellectual History* 6, nr 1 (2021): 83–94. <https://doi.org/10.1080/23801883.2019.1657634>.
- Josephson, Peter och Frans Lundgren. *Historia som kunskapsform*. Lund: Studentlitteratur, 2014.
- Nordin, Svante. *Varför idéhistoria? En ämnesintroduktion för nya studenter*. Lund: Studentlitteratur, 2011.